

Kämnerissä, konsistorissa ja tuomiokapitulissa – esiaviollisen seksin tutkiminen ja tuomitseminen turkulaisissa tuomioistuimissa 1600-luvulla

1600-luvun Ruotsissa hallintoa ja oikeusjärjestelmää kehitettiin voimakkaasti. Tämän työn tulokset näkyivät myös Turussa, jonne perustettiin 1600-luvun aikana useita uusia tuomioistuimia, jotka alkoivat toimia aiempien tuomioistuinten rinnalla ja näiden kanssa yhteistyössä. 1600-luvulla Turkuun perustettiin muun muassa Raastuvan alioikeus kämnerinoikeus sekä Turun kuninkaallisen akatemian perustamisen myötä konsistori. Seuraavassa tarkastelen sitä, miten kaupungissa toimineet tuomioistuimet tekivät yhteistyötä esiaviolliseen seksiin liittyneissä rikoksissa. Näitä rikoksia käsiteltiin niin kaupungin oikeuksissa, yliopiston konsistorissa kuin tuomiokapitulissakin. Samaan aikaan perehdyn siihen, miten tuomioistuinten tuomiovallat limittyivät ja rajautuivat kaupungissa.

Esiaviollisen seksin laittomuus

1600-luvulla esiaviollinen seksi oli lain mukaan kielletty ja siihen syyllistymisestä seurasi sekä maallinen sakkorangaistus että kirkollinen häpeärangaistus. Rangaistuskäytäntö oli kuitenkin sukupuolittunut siten, että mies tuomittiin sakkorangaistukseen aina hänen syyllistyttyään esiaviolliseen seksiin. Lain ja asetusten mukaan nainen saatettiin kuitenkin lähes koko vuosisadan ajan tuomita sakkoihin ainoastaan rikoksen uusijana ja vasta vuodesta 1694 lähtien rikokseen ensi kertaa syyllistyneenä. Edellä mainitusta huolimatta kirkollinen häpeärangaistus koski yhtäläillä miehiä ja naisia sekä ensikertalaisia että rikoksen uusijoita.

Esiaviolliseen seksiin liittyviä rikoksia nimitettiin vuosisadan aikana neidon loukkaukseksi ja salavuoteudeksi. Rikos tapahtui, kun naimattomat mies ja nainen olivat sukupuoliyhteydessä keskenään. Toisinaan esiaviollinen seksi liittyi avioliittolupaukseen, jolloin rikosnimike oli avioliittolupauksen rikkominen. Tällöin mies oli luvannut naiselle avioliiton, jonka jälkeen pari oli maannut yhdessä.

Lain mukaan parilla oli tällöin aviopuolison oikeudet suhteessa toisiinsa ja heidän lapsensa olisivat perineet vanhempansa kuin aviolapset. Liitto tuli kuitenkin vahvistaa vielä kirkollisella vihkimisellä. Jos mies hylkäsi naisen, jolle oli antanut avioliittolupauksen ja jonka kanssa hän oli harrastanut seksiä, mies syyllistyi kihlasopimuksen rikkomiseen. Avioliittolupauksen rikkomiseen liittyneet rikokset tutkittiin ja tuomittiin kahdenlaisissa tuomioistuimissa. Kihlauksen purun osalta asia tuli käsitellä tuomiokapitulissa, kun taas esiaviolliseen seksin osalta asia tuli tutkia ja tuomita maallisissa alioikeuksissa. Turussa näinä oikeusasteina toimivat kämnerinoikeus ja akatemian konsistori.

Kaupungin tuomiovalta: kämneri ja raastupa

Kämnerinoikeus aloitti toimintansa Turussa 1600-luvun alkupuoliskolla. Raastuvanoikeuden alioikeutena toimineen kämnerinoikeuden kokoonpano oli pieni. Oikeuteen kuului kirjuri ja raadin jäsenistä yksi tai kaksi. Kämnerinoikeuden tarkoituksena oli toimia sovittelu- ja järjestysoikeutena, missä käsiteltiin vähäpätöisiä oikeusasioita. Käytännössä tämä tarkoitti esimerkiksi tappeluita tai muita vähäisiä väkivaltarikoksia, joissa kenenkään henki ei ollut uhattuna, kunnianloukkauksia sekä velka-asioita. Lisäksi Turun kämnerinoikeus tutki ja tuomitsi koko vuosisadan ajan siveellisyysrikoksia.

Petri Karosen mukaan tämä kertoo Turun kämnerinoikeuden erityisen itsenäisestä asemasta verrattuna muihin Suomen kaupungeissa samaan aikaan toimineisiin kämnerinoikeuksiin. Muissa kaupungeissa alioikeuksia ei katsottu päteviksi tuomitsemaan kansaa sen moraalista ryhtiä koskevissa asioissa vaan siveellisyysrikokset tutkittiin ja tuomittiin raastuvanoikeudessa.

Turun kämnerinoikeuden itsenäinen asema näkyi yleisesti rikosasioiden tutkimisessa ja tuomitsemisessa, sillä 1660-luvulle asti kämnerinoikeus hoiti kolme neljäsosaa kaikista rikosasioista. Ainoastaan yksi neljäsosa jäi raastuvanoikeuden vastuulle. Raastupaan ohjattiinkin esiaviolliseen seksiin liittyneistä rikoksista lähinnä ne, jotka olivat hyvin monimutkaisia. Lisäksi raastupa käsitteli osapuolten valitukset kämnerinoikeuden antamista tuomioista.

Esiaviolliseen seksiin liittyneissä tapauksissa kämnerinoikeus määräsi rikokseen syyllistyneille osapuolille lain määräämät sakot. Jos suhteesta oli syntynyt lapsi, oikeus määräsi miehen huolehtimaan lapsesta lain määräämällä tavalla.

Yliopistollinen tuomiovalta: akatemien konsistori

Vuonna 1640 Turkuun perustettiin kuninkaallinen akatemia, jolle keskiaikaisen tavan mukaan määrättiin yhtenä privilegiona oma tuomiovalta. Tätä tuomiovaltaa käyttivät kaksi omaa tuomioistuinta, konsistoria. Samalla tavalla kuin kaupungin tuomioistuimet jakautuivat akatemiankin tuomioistuimet alempaan ja ylempään oikeuteen. Konsistoreissa käsiteltiin rikosasioiden lisäksi myös akatemian hallintoon liittyneitä asioita. Kuitenkin juuri rikosasioiden käsittely vei Turun akatemian konsistorilta eniten aikaa 1600-luvulla. Konsistoreja johti professorikunnan joukosta valittava ja vuosittain vaihtuva rehtori. Lautamiehinä toimivat professorit, joita alemmassa konsistorissa oli neljä ja ylemmässä koko professorikunta.

Konsistorien tuomiovallan alle kuului koko akatemiaväki: professorit perheineen ja palveluskuntineen, akatemian palveluksessa olleet henkilöt kuten esimerkiksi käsityöläiset sekä opiskelijat. Heitä ei akatemialle annettujen privilegioiden mukaan saanut tuomita kaupungin tuomioistuimissa. Niinpä konsistorit tutkivat ja tuomitsivat niin professorikunnan jäsenten kuin opiskelijoidenkin tekemiä esiaviolliseen seksiin liittyneitä rikoksia. Esiaviolliseen seksiin liittyneissä rikoksissa alempi konsistori toimi pääasiassa ylemmän tuomioistuimen valmistelevana elimenä ja tuomio annettiin ylemmän konsistorin istunnossa. Akatemian konstituutioiden mukaan alempi konsistori olisi voinut langettaa salavuoteudesta määrättyt sakot kuten kämnerinoikeuskin.

Opiskelijat kuitenkin tuomittiin sakkorangaistuksen lisäksi kurinpidollisena toimenpiteenä määräaikaiseen erotukseen akatemiayhteisöstä, johon saattoi tuomita ainoastaan ylempi konsistori. Tästä syystä tapaukset siirrettiin ylemmän konsistorin tuomittaviksi.

Useimmiten konsistorin tuomiovallan alle kuuluneet henkilöt syyllistyivät rikokseen kaupungin tuomioistuinten tuomiovallan alle kuuluneiden henkilöiden kanssa. Usein kyse oli siitä, että akatemian opiskelija tuli tuomioistuimen eteen yhdessä kaupungissa työskennelleen tai asuneen naisen kanssa. Tällöin opiskelija sai tuomionsa konsistorissa, mutta naisen osalta asiaa ei käsitelty kämnerinoikeudessa, sillä vain harvoin naiset olivat rikoksen uusijoita. Pari lähetettiin kuitenkin yhdessä tuomiokapituliin, jos he eivät vielä siellä asian tiimoilta olleet olleet.

Kirkollinen tuomiovalta: Tuomiokapituli

1680-luvulle asti myös tuomiokapituli saattoi tuomita esiaviolliseen seksiin liittyneitä rikoksia, mutta vuoden 1686 kirkkolain voimaantulon jälkeen tuomiokapituli menetti tämän oikeuden. Kirkkolaissa määrättiin, että vain maallisilla tuomioistuimilla oli oikeus tuomita esiaviolliseen seksiin liittyvät tapaukset, kun taas kihlaerotapaukset kuuluivat ainoastaan tuomiokapitulin tuomiovallan piiriin. Tuomiokirjamateriaalin perusteella näyttäisi siltä, että Turussa oli käytössä kirkkolaissa määritelty menettely jo ennen lain voimaantuloa.

Tapausten käsittely saatettiin aloittaa joko maallisessa tuomioistuimessa tai tuomiokapitulissa. Jos avioliittolupauksen rikkomistapaus otettiin ensin käsittelyyn maalliseen tuomioistuimeen, se siirrettiin alioikeudesta tuomiokapituliin joko ennen esiaviolliseen seksiin liittyvän tuomion julistamista tai tuomion antamisen jälkeen. Edellisessä tapauksessa asia siirrettiin tuomiokapituliin ennen tuomion julistamista, jotta hengellinen tuomioistuin voisi suostutella paria avioitumaan. Jos pari ei suostuttelusta huolimatta suostunut avioitumaan, tuomittiin heidät kihlaeroon ja erikseen maallisessa tuomioistuimessa sakkorangaistukseen esiaviollisesta seksistä. Jos tapaus siirrettiin tuomiokapituliin vasta maallisen oikeuden antaman tuomion jälkeen, ei pyrkimyksenä ollut saada aikaan avioliittoa. Tässä tapauksessa pari oli tehnyt tarpeeksi selväksi laissa asetettuihin syihin vedoten, ettei avioliitto heidän välillään ollut mahdollinen. Tällaisia syitä oli esimerkiksi aiotun puolison petollisuus, parantumaton sairaus, suuri ikäero tai vanhempien vastustus.

Avioliittolupauksen rikkomisen käsittely saatettiin kuitenkin myös aloittaa tuomiokapitulissa, jolloin tapaus siirrettiin alioikeuteen ainoastaan esiaviollisesta seksistä seuraavan sakkorangaistuksen vuoksi. Tuomiokapitulin pöytäkirjamateriaalia on 1600-luvulta säilynyt melko vähän, suurin osa materiaalista on tuhoutunut Turku riepoteleissa tulipaloissa vuosien saatossa. Tästä syystä tietoa tuomiokapitulin toiminnasta on saatavissa pääasiassa maallisten alioikeuksien pöytäkirjoista, joissa viitataan tuomiokapitulin tekemiin päätöksiin tai siihen, että tapaus siirrettiin tuomiokapituliin tuomittavaksi.

Kanssakäymisissä kaupungissa ja tuomioistuimissa

Esiaviolliseen seksiin liittyviä tapauksia siis tutkittiin ja tuomittiin monissa turkulaisissa tuomioistuimissa ja tapaukset saattoivat kulkea tuomioistuinten välillä. Rikoksesta epäillyn henkilön

suhde tuomioistuimen tuomiovaltaan määrittä, minkä tuomioistuimen puoleen kulloinkin käännettiin. Esiaviolliseen seksiin syyllistyneet osapuolet saattoivat kuulua eri tuomiovaltojen piiriin, mutta samaan aikaan asua samassa pihapiirissä.

Eri tuomiovaltojen alle kuuluneet ihmiset elivät kaupungissa päivittäistä eloaan limittäin ja lomittain. Esimerkiksi opiskelijat asuivat kaupunkilaisten vuokralaisina, jolloin he olivat tekemisissä porvareiden, käsityöläisten ja virkamiehien tyttären ja palkollisten kanssa. Usein opiskelijat syyllistyivätkin esiaviolliseen seksiin juuri edellä mainittuihin ryhmiin kuuluneiden naisten kanssa. Kaupunkilaisten päivittäisen elämän limittymisestä johtuen akatemian perustamisen aikoihin kaupunkilaisilla olikin vaikeuksia tunnistaa, ketkä akatemian tuomiovallan alle kuuluivat ja aiheesta käytiin neuvotteluja konsistorien ja kaupungin tuomioistuinten välillä.

Myös tuomioistuinten tuomiovaltaa käyttäneet henkilöt saattoivat liikkua tuomioistuimesta toiseen. Kämnerinoikeudessa oikeutta istui joku kaupungin raadin jäsenistä yhdessä kirjurin kanssa ja kyseinen henkilö vaihtui muutaman viikon tai kuukauden välein. Samaan aikaan raadin jäsenet istuivat myös raastuvanoikeudessa. Akatemian konsistorissa rehtori toimi molempien konsistorien johtajana ja osa professorikunnasta sekä alemmassa että ylemmässä konsistorissa. Akatemian konsistorilla ja tuomiokapitulilla oli läheiset suhteet, sillä Turun piispa toimi yliopiston varakanslerina ja seurasi tarkasti konsistorien toimintaa ja otti usein osaa niiden istuntoihin. Samaan aikaan piispa toimi eliniäksi valittuna tuomiokapitulin johtajana. Lisäksi akatemian teologian professorit istuivat oikeutta sekä konsistoreissa että tuomiokapitulissa. Näin akatemian professorikunnan ja tuomiokapitulin jäsenten kytkökset olivat hyvin läheiset.

1600-luvun turkulaisten ja tuomioistuinten jäsenten suhde kaupungissa toimineisiin tuomioistuihin oli moninainen. Kämnerin- ja raastuvanoikeuden, konsistorien sekä tuomiokapitulin lisäksi kaupungissa toimivat myös muun muassa hovioikeus, aksiisioikeus sekä ammattikuntien omat kurinpitäjärjestelmät. Eri tuomioistuinten ja tuomiovaltojen suhdetta ei ole juurikaan tutkittu, vaikka 1600-lukua yleisesti pidetään suurten oikeudellisten ja hallinnollisten muutosten aikana Ruotsissa. Tässä olisikin hyvä haaste Turun uuden ajan alun historiasta kiinnostuneille.

FM Mari Välimäki

Kirjallisuutta

Karonen, Petri. Kämnerinoikeudet Suomen kaupungeissa suurvalta-ajan alkupuolella (1620–1660). *Studia historica Jyväskyläensia* 48. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1994.

Karonen, Petri. "Raastuvassa tavataan." Suomen kaupunkien hallinto- ja oikeuslaitoksen toimintaa ja virkamiehiä suurvalta-aikana. *Studia historica Jyväskyläensia* 51. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1995.

Klinge, Matti. Helsingin yliopisto, 1. osa. Kuninkaallinen Turun akademia 1640–1808. Otava, Helsinki 1987.

Ranta, Raimo. Turun kaupungin historia 1600–1721. Toinen nide. Turun kaupunki, Turku 1975.

Välimäki, Mari. "Kevytmielisellä intohimolla ei kenenkään tule itseään saastuttaman." Yliopisto-opiskelijoiden esiaviolliset suhteet ja avioliitto 1600-luvun Ruotsissa. Pro gradu -tutkielma.

Tampereen yliopisto, Tampere 2009. Tampereen yliopiston julkaisuarkistossa
<http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-19819>, luettu 4.12.2013.